

Hazafelé a pesti esőben – megszólalni a Duna utcában

Terék Anna: *Duna utca*. Forum, Újvidék, 2011

Az utóbbi évek költészetének kétségkívül egyik legérdekesebb hangja Terék Annáé. Az utóbbi évek egyik legszembetűnőbb verseskötvényén pedig szintén a fiatal, de a pályakezdéstől már eltávolodott költőné neve áll. E helyt talán elég megemlíteni, hogy a *Duna utca* a Forum Könyvkiadó fiatal alkotók kéziratpályázatának 2010. évi díjnyertes alkotása, a 2011-es vajdasági Szép Magyar Könyv díjának nyertese, a költőné pedig Sinkó Ervin Irodalmi Díjat érdemelt ki verseskötetért.

Utóbbi elismerés indoklása szerint a *Duna utca* sajátos hangú hosszúversekből felépített kötet. A hosszúvers mint műfajjelölő kategória mindenképp releváns meghatározás, ám korántsem szűkíti le a lehetséges besorolását e kategória – olykor nem is teljesen tiszta – keretei közé. A *Duna utca* című kötet tudatosan megszerkesztett költői műalkotás. A tudatos szerkesztés a kötet kontextusában véletlenül sem azt jelenti, hogy a versek katonás rendben állnak egymás mellett, hogy az olvasó egy eleve létező, egyetlen igaz és a költő szándékaival összhangban világos jelentést tulajdoníthat a szövegeknek. Talán helyénvalóbb ennek pontosan az ellenkezőjéről beszélni: a kötet versei – az egyedi hangvétel, a köznyelvi beszédhez való közeledés és a szerkesztési elvek által – egy végtelen értelmezési játékot indítanak el az olvasóban. Terék Anna *Duna utcájának* tizenöt hosszúverse három, egyenként öt szövegből álló ciklusba tagolódik. Az egyes ciklusok címét a könyv címadó versének három sora adja. A három cikluscím – „körbekötni életemet”, „mint aki ráér csomagolni”, „költözés, doboz, pakolás, zsinór” – néhány apró változástól eltekintve majdnem minden szövegben visszatér, de egy versben többször is előfordulhat, Terék Anna refrénként szerepelteti ezeket a sorokat.

Az előbb fölvázolt szövegszerkesztési mód csupán az egyike a költő azon textuális játékainak, amelyekkel a szöveg, még pontosabban az egy-

egy címmel megszakított szöveg határait feszegeti. A *Duna utcában* Terék Anna sajátos szövegüniverzumot alkotott meg, ahol a versek és a kötet egésze mintegy egymásban föloldódva jelenik meg. A versek külön-külön is olvashatóak, viszont számos érv sugallja a kötetegésként való befogadás indokoltságát. A verseken – a *körbinta* verscímtől kezdve az utazás képzetén és a visszatérő sorokon át a cikluscímekig – a körköröség, ciklikusság motívuma vonul végig. A csomagolás–élet körbekötése–emlékek elraktározása gondolati egység egy szöveg kivételével mindenhol fontos funkcióval bír. A versek alcímei – családvers, testvéervers, tengervers, pikareszk vers, siratóvers, tézisvers – a költő néhol önkényes, de minden esetben frappáns műfajjelölései mellett mintegy kijelölik a szövegek tartalmát, ám emellett körkörös szövegjátékként is értelmezhetők.

A *Duna utca* műfaji besorolásakor az önéletrajziság fogalma sem elvetendő. A kötetkompozíció ugyanis megengedi a lírai önéletrajzként való olvasást. A versben megszólaló lírai én az első verstől az utolsóig közvetve vagy közvetett úton önmagáról, az emlékeiről, az utazásairól és az ekkor szerzett tapasztalatairól beszél. Az olvasás folyamán különösebb gond nélkül képződik meg előttünk az a hang, amelyről Angyalosi Gergely a következőket írja: „A lírai beszéd szubsztanciálisan megnyilatkozás jellegű, vagyis egy szubjektum beszéde, de olvasóként elidegeníthetetlen antropológiai tapasztalatunk, hogy a vers beszédesemény, vagyis a lírai megnyilatkozást antropológiailag nem tudjuk másként, mint egy beszélő hangjaként befogadni.”¹ Ez a hang a megnyilatkozásai által nemcsak önmagát hozza létre, hanem egy jól kirajzolódó és a lírai énhez erősen kötődő narratív struktúrát is megteremt.

A kötet narratív struktúrájának egyik legmarkánsabb jellemzője a történetek térbeli helyekhez való kapcsolása. A születési helytől a pesti esőig tartó ív kiindulópontjához – mely az ismeretek, a meghatározó élmények tere, s elsődleges tapasztalatként, a narratív struktúra legfontosabb viszonyítási pontjaként határozódik meg – a birtokolhatóság képzete társul. A versbéli én számára a Duna utca mint hely és mint a személyiség elidegeníthetetlen része kettős kötődést garantál: úgy is a személyiségstruktúra elidegeníthetetlen része marad, hogy a tér- és időkoordináták megváltoztak, és a versek olvasása folyamán a szövegek egyre távolabbi helyeket hívnak mozgásba. A Duna utca felé mutatott – a lírai én által érzett és az ő hangján továbbadott – kötődés bizonyos értelemben a szubjektívtól az „objektív”, a tárgyilagos felé közelít, ugyanis mind az idő-, mind a térbeli

¹ Angyalosi Gergely: A lírai személytelenség kérdéséhez. In Uő: *Kritikus határmezsgyén*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1999. 29.

eltávolodás külső, egyre személytelenebb látószöveget hoz létre. E változó keretek sem képesek kimozdítani az első emlékek helyét a versek centrális pozíciójából, azonban – a sírás, a könnycsepp motívumának gyakoribbá válásával párhuzamosan – egyre inkább lazítják a lírai én és saját emlékei között meglévő viszonyt. Az utolsó versben, a *pesti esőben* címűben a birtokolhatóság, a saját, az elidegeníthetetlen emlék képzele mintha átadná a helyét a széttartásnak, a csúszásnak, a dezorientáció tapasztalatának. A történetmondás akkori jelen idejében az emlékek közé terelt Duna utca szerepét a konkrét, kézzelfogható Duna szétfolyó képe veszi át.

A Duna utca nemcsak a helyváltoztatás aktusával kirajzolódó térképzetek origójaként van jelen a szövegben. E helyhez kapcsolódik ugyanis az emlékezet munkájának elindítása is: a Duna utca nemcsak egy térbeli koordinátákkal meghatározható toposz, hanem a lírai alany emlékezetstruktúrájának alapja is. Terék Anna írásai egyúttal emlékkeresések is. A lírai én szövegeiben kivétel nélkül emlékek, emlékképek térnek vissza. Az emlékezés terei nyílnak meg a versolvasó előtt, amelyben a gyermeklét, a felcseperedés, az első és az azt követő szerelmek, a városok, érzelmek és érzékletek egymást át- és átszövő bonyolult hálózatai rajzolódnak ki. A versek emlékezésének egyik fontos szegmense az utazáshoz kapcsolódik. Az emlékezés néhol az utazásra irányul – lásd például a *pirkadat Rovinyban*, a *külföld* és a *lassú Párizs* –, máshol maga az utazás indítja be az emlékek láncolatát (lásd például „a múltkor a buszon eszembe jutott / a ringlispil” szöveghelyet a *körhint*a című poémából). A kötet verseiben utazás és helyhez kötöttség, odatartozás és távolság, érintkezés és elszigetelődés kettőssége lépten-nyomon felszínre kerül. Az előbbi tényezők közötti feszültség mintha az emlékek tárgyiasulását hozná magával: az emlék elveszti fogalmi jellegét, és valami olyanná alakul, amit a törülközőhöz hasonlóan az utazó ruhái közé lehet hajtogatni, illetve be lehetne építeni a személyiség struktúrájába. A fent vázolt folyamathoz hasonlóan a kellemtelen, terhes emlékek a törléskor tárgyakként határozódnak meg („szerettem volna / a villamosmegállóban / felejteni minden / gondolatomat”, a *Kékgolyó utcában*).

A kötet minden szövegében a lírai én arca lesz az érzelmek megjelenésének, ezáltal pedig olvashatóságuknak a helye. Az érzelmek döntő többsége a látásérzékeléshez kapcsolódik, a szem mint érzékszerv a kötet narratív struktúrájának elidegeníthetetlen szegmense. A lírai én a külvilágról szerzett tapasztalatait hangsúlyosan a látás érzékszerve által sajátítja el. A szöveg egészen végigfeszülő vizuális éhség a kíváncsiságot enyhítő balzsam („én mindig szerettem volna / megnézni, milyen / az, / amikor a kéménymélybe / ólomgolyót engednek”, *Duna utca*) megtestesülésétől a

külvilág, a Másikként szembekerülő idegen entitásra irányuló potenciális veszélyforrás („a fiúk félnek a tekintetemtől, / nem szeretnek belenézni, / mintha látnák benne, / hogy mikor fognak meghalni.” *Kunigunda útja*) képeig számos változatban és módon jelen van. A szövegek egy részében a külvilág és a lírai én közötti kapcsolatteremtés kudarca – és ezáltal az idegenségerzés létrejötte – a felek közti vizuális kapcsolat lehetetlensége miatt jelentkezik („...ebben a városban / nincsenek tekintetek, / ebből a városból nem lehet / kitekinteni, menekülni / kéne, de látni sem lehet innét / a kiutakat.”, *külFÖLD*). A látásérzetek gyakorisága és a narrációban betöltött szerepe okán talán nem túlzás azt állítani, hogy Terék Anna második kötetének befogadásakor az utazás-helyváltogatás és az emlékezés mellett a vizuális érzékelésre kell(ene) a hangsúlyt fektetni.

A fentiekben tárgyalt látásérzékeléssel rokon motívum a könnyezés. A lírai önéletírásban (illetőleg „önéletmondásban”) a múlttól távolodva, a jelenhez közeledve az archoz a sírás gesztusa, a könnyezés „tevékenysége” társul. Véleményem szerint a tevékenység szó használata az adott kontextusban igenis indokolt, ugyanis a kötet vége felé haladva a sírás egyre nagyobb teret kap, lásd például a *Kékgolyó utcában* című vers alábbi szöveghelyeit: „azon a télen is / túl sokáig hullott a hó.”, illetve „minden reggel kikristályosodott / könnycseppek szorultak / a szemhéjaim alá.” Az eső, a sírás és a könnyezés az esőcsepp-könnycsepp analógia révén a kötetzáró

költeményben már komplex motívumrendszert teremt – és egyúttal markánsan, szövegszerűen beemeli az olvasó horizontjába a magyar irodalom egyik legidézettebb szerzőjének talán legismertebb alkotását, József Attila *A Dunánál* című versét. A lírai énnek az emlékek tereitől távol az idegenség képzetével is szembesülnie kell. Több versben szó szerint tematizálódik az állandó, a levetkezhetségtelen kisebbségi lét okozta idegenségtapasztalat. A lírai én vajdaságiként, vajdasági lányként, szerbként és szerb lányként – sőt a délszláv háború aktív résztvevőjeként – sokszorosan az idegen, a kisebbségi pozíciójában találja magát. Ugyanígy idegenként prezentálódik azokban az esetekben is, ahol a tapintás mint kommunikációs tapasztalat csupán vágyott állapotként, pontosabban az állapot hiányának formájában érhető tetten („itt nem simulnak / a nőkhöz a férfiak, / nem érintik a válukat, / nincsenek véletlen / egymáshoz hajlások.”, *külFÖLD*).

Az emlékezés, az én és a másik viszonya mellett a nyelvhasználat, a nyelviség, a kifejezhetőség is megkerülhetetlen szempont a *Duna utcáról* szóló beszédben. A lírai én világlátását kezdetben a nyelvi sík helyett az emocionális meghatározók alakították. Az idő múltával ezt a szerepet a nyelv veszi át, a lírai én azonban kétkedve fogadja utóbbi kódrendszer alkalmazhatóságát. Érzelem és nyelvi kifejezés, a nyelvi eszközökkel történő leírhatóság kérdése ugyanis az identifikációs kísérleteire is hatással van, sőt, néha ki is siklatja azokat.

Terék Anna a *Duna utca* című kötettel olyat tett, amire csak a legjobb lírikusok képesek: úgy kötődik a magyar irodalmi hagyományhoz és a kortárs lírai beszédmódhoz, hogy közben saját hangjából is a legtöbbet és a legjobbat tudja adni.